

Aileye Yönelik Sosyal Politikaların Süreç Analizi Yoluyla İncelenmesi

Examining Social Policies for Family Using Process Tracing

Münire AKYÜZ¹, Fatih ALTUN²

¹ Sosyal Çalışmacı/Yüksek Lisans Öğrencisi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü, Balıkesir, Türkiye – ORCID 0000-0001-6719-4098

² Doç. Dr. - Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Balıkesir, Türkiye, ORCID: 0000-0001-5464-0909

Sosyal Çalışma Dergisi (2022) 6(2), 170-184
Copyright © 2022 İZU

YAYIN BİLGİSİ

Yayın geçmişi:

Gönderilen tarih: 01 Kasım 2022

Kabul tarihi: 02 Aralık 2022

Yayınlanma tarihi: 30 Aralık 2022

Anahtar kelimeler:

Toplumsal dönüşüm

Ailenin dönüşüm

Aile sosyal politikası

Keywords:

Social transformation

Family transformation

Family social policy

ÖZ

Ortaya çıktığı döneme ilişkin kesin bilgilere sahip olunmamasına karşın; ailenin insanlığın var olduğu ilk andan itibaren mevcut olduğu düşünülmektedir. Aile kurumu, kültürün kuşaklar arası aktarımını sağlama ve toplumun temel birimi olma gibi niteliklere sahiptir. Söz konusu bu niteliklerinden hareketle, tarih boyunca sayısız dönüşüm geçiren ve bugün de çağın getirilerine paralel olarak günden güne değişen aile, sosyal politikaların üretilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu çalışmada aile kurumunun tarihsel süreçte yaşadığı dönüşümler, dört ayrı dönemde ele alınarak incelenmiştir. Bunlar; İkel Dönemde Aile, Yerleşik Yaşam Döneminde Aile, Endüstri Toplumunda Aile ve Modern Toplumda Aile şeklindedir. Bu çalışmanın kavramsal çerçevesinde ortaya koyulan “Aile kurumunun tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönüşüm ve sıçramalar nelerdir?” sorusuna cevap verme girişimleri çalışmanın ana sorunsalını oluşturmaktadır. Söz konusu dönüşümün nasıl ve hangi koşullarda gerçekleştiği sorularına cevap verilmesi ise; sosyal politika bağlamında analiz edilmiştir. Teorik çerçevenin test edilmesi işlemi için nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Bu bağlamda nitel araştırma desenleri arasından vaka çalışması tercih edilmiştir. Bu çerçevede vakalar ve kesitsel alt vakalar tanımlanmıştır. Verilerin toplanmasında ise doküman incelemesi tercih edilmiş olup söz konusu dokümanlardan toplanan veriler süreç analizi yöntemiyle tahlil edilmiştir.

ABSTRACT

Although there is no precise information about the period in which it emerged; The family institution, which is stated in many divine texts to have existed since the first moment of humanity, has qualities such as ensuring the transfer of culture between generations and being the basic unit of society. Based on these qualities in question, the family, which has under gone numerous transformations through out history and is changing day by day in line with there turns of the age, has a significant impact on the production of social policies. In this study, the transformations of the family institution in the historical process were examined by considering them in four different periods. These; Family in Primitive Period, Family in Settlement Period, Family in Industrial Society and Family in Modern Society. In this direction, in this study, an answer was sought to the question of how and under what conditions the relationship between the modernization of the family institution and therationalization of social policies emerged. As a result of this inquiry; The theoretical framework presented in the study has been tried to be tested. As a result of this in quiry; The theoretical framework presented in the study has been tried to be tested. Answering the questions of how and under what conditions the said relationship takes place; analyzed in the context of socialpolicy. Qualitative research methods were used to test the theoretical framework. In this context, case analysis was preferred among the qualitative research designs. In this framework, cross-sectional cases and sub-cases are defined. In the collection of data, document analysis was preferred and the data collected from he said documents were analyzed by the process analysis method.

1. Giriş

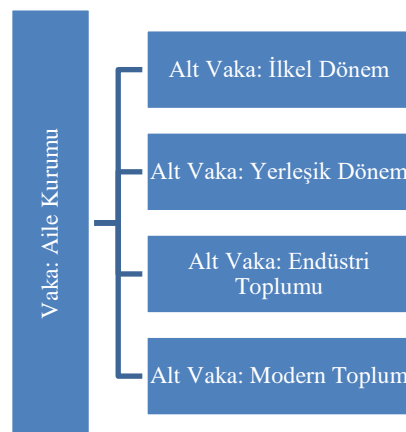
Aile, sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerince üzerinde en çok durulan sosyal kurumlardan biridir. En genel anlamda, üyelerinin kan bağı yahut resmi ağlarla bir araya geldiği, yaşama dair ilk kazanımların edinildiği, belirli fonksiyonlara sahip “sosyal bir kurum” olarak betimlenen aile, tanımının çok daha ötesinde anlamları içermektedir. Bu bağlamda, bir bilim alanı olarak sosyal politika, aileyi doğrudan yahut dolaylı olarak ilgilendiren konularda çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Zira toplumu oluşturan birimlerden yalnızca biri olan aile konusunda yapılan çalışmalar, hem ailedeki hem de sosyal yapıdaki değişim ve dönüşümleri anlamada ve açıklamada yol göstericidir.

Nitel araştırma yöntemi ile kurgulanan bu çalışmada, sosyal politikaların yapılandırılmasında etkili bir faktör olan aile kurumunun tarihsel süreçte geçirdiği dönüşümlerin açıklanması ve aileye yönelik geliştirilen sosyal politikaların ortaya konması amaçlanmıştır. Bu çalışma teori test eden bir çalışma olmayıp ilgili amaç doğrultusunda öncelikle sosyal politika ve aile kavramlarının betimsel analizi yapılmış; daha sonra aile kurumunun geçirdiği dönüşümler ve zamanla değişen roller süreç analizi yöntemiyle açıklanmıştır. Sonuç ve değerlendirme ile çalışma tamamlanmıştır. Bu çerçevede vakalar ve kesitsel alt vakalar tanımlanmıştır. Verilerin toplanmasında ise doküman incelemesi tercih edilmiş olup söz konusu dokümanlardan toplanan veriler süreç analizi yöntemiyle tahlil edilmiştir.

2. Yöntem

Bu çalışmada yorumsamacı bir bakış açısı benimsendiği için metodolojik yaklaşımlar arasından nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Kuramsal çerçevenin metodolojik tutarlılığının sağlanması için araştırma desenleri arasından vaka analizi (casestudy) örnek olay tercih edilmiştir. Çalışmada teori test edilmemekle birlikte bir kurum ve/veya olgu olarak ailenin dört ayrı zamansal dönemde betimsel ve süreçsel analizinin yapılması amaçlandığından vaka analizi bu araştırma için uygun nitel araştırma desenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Dündar, 2022). Yin'e göre; vaka analizi deseni belirli bir olgu, durum, ortam, sistem veya örgütün ayrıntılı bir biçimde betimlenmesi için araştırmacıların sıklıkla başvurduğu araştırma desenlerinden bir tanesidir (Yin, 2002).

Bu çalışmasının kavramsal çerçevesinde ortaya koyulan "Aile kurumunun tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönüşüm ve sıçramalar nelerdir?" sorusuna cevap verme girişimleri çalışmanın ana sorunsalını oluşturmaktadır. Aile kurumunun tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu dönüşümler belli bir dönemsellendirme içerisinde ele alınarak işlendiği için çalışmanın ana kesitsel vakası olan aile kurumunun altında dört alt kesitsel vaka daha tanımlanmıştır. Bunlar; (1) İlkel Dönemde Aile, (2) Yerleşik Yaşam Döneminde Aile, (3) Endüstri Toplumunda Aile, (4) Modern Toplumda aile şeklindedir.

Şema 1: Araştırmanın Deseni

Neden sonuç ilişkilerini ortaya koyan bilimsel çalışmalarda genellikle nicel veri analiz

teknikleri kullanılmaktadır. Bu çalışmalar genellikle ilişkinin var olup olmadığını test eden yaklaşımlar ile var olan ilişkinin nasıl ve hangi koşullarda meydana geldiğini ortaya koyan çalışmalar olmak üzere temel iki kategoride değerlendirilmiştir. Bu kategorilerden ikincisini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalarda ise daha çok nitel araştırmalardan istifade edilmektedir (Kürüm, 2021; Gökçe, 2022).

Bu doğrultuda bu çalışmada sosyal politikaların modernleşmesi ile aile kurumunun rasyonelleşmesi arasındaki ilişkinin nasıl ve hangi koşullarda ortaya çıktığı sorusuna yanıt verme girişimleri merkezi bir öneme sahip olduğu için nitel veri analiz teknikleri arasından sürece analizi yöntemi benimsenmiştir (Dündar, 2022).

3. Sosyal Politika ve Aile Kavramlarının Betimsel Analizi

Sosyal politika kavramı Latince, “*yoldaşlık, dostluk, toplumsal*” gibi anlamları karşılayan “*socialis*” sözcüğü ile “*şehir idaresi, devlet yönetme sanatı*” anlamlarını karşılayan “*politica*” sözcüğünün kaynaşmasıyla meydana gelmiştir (Nişanyan Etimoloji Sözlüğü, 2022). Sosyal politika, bir devletin, çatısı altında yaşayan tüm yurttaşların iyilik hâli için hayata geçirdiği uygulamalar bileşenidir. Bu doğrultuda sosyal politika çalışması; sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler gibi çeşitli alanlarda “devlet eliyle sunulan” hizmetleri içermektedir (İçağasıoğlu Çoban ve Özbesler, 2009, s. 33). Daha geniş bir tanımla ise sosyal politika, toplumsal yaşam sürecinde ortaya çıkan ve çeşitlilik arz eden sosyal sorunların çözümlenmesini amaçlayan; sosyal refahın sağlanması ve devamlı kılınması noktasında çaba harcayan (Çiçek, 2012; akt., Duruel ve Tamer, 2013, s. 366) bilimsel bir çalışma alanını ifade etmektedir. Devletin, yurttaşların sosyal refahını artıran çeşitli uygulamalarını bünyesinde toplayan sosyal politika, “sosyal düzendeki eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan çalışmaların tümü” olarak ifade edildiğinden; sosyal politikanın ana amacının sosyal adaleti sağlamak olduğu söylenebilir (Koray, 2020, s. 10-11).

Sosyal politikanın mevcudiyeti insanlık tarihi kadar eskidir. Buna karşın, bir kavram olarak alan yazında kullanılması ve bir bilim dalı olarak ele alınması ancak Sanayi Devrimi’nden sonraki süreçte gerçekleşebilmiştir (Hatipler, 2019, s. 418). Bu durum, Sanayi Devrimi ile birlikte meydana gelen sermaye-emek çatışmalarının bir getirisi olarak, sosyal sorunların fazlaşması ve dolayısıyla da modern anlamda sosyal politikalara duyulan gerekliliğin artması ile açıklanabilir. Bu bağlamda, tarihte ilk kez 1800’lü yılların ilk yarısında Alman gazeteci Heinrich Riehl tarafından kullanılan sosyal politika kavramıyla, devletin burjuva sınıfına ilişkin faaliyetlerini göstermek ve toplumsal ilişkileri açıklamak hedeflenmiştir (Tuna ve Yalçıntaş, 2011, s. 23-25).

Başlangıçta sosyal politika, dar bir çerçevede ve işçi-işveren ilişkilerindeki menfaate dayalı tearuzların önlenmesi misyonuyla, devlet kanalıyla yürütülen ekonomik ve sosyal alandaki uygulamalar şeklinde biçimlendirilmiştir. Ancak zaman içerisinde sosyal sorunların çeşitlenmesiyle sosyal politikanın kapsamı da genişlemiştir (Öcal ve Herand, 2020, s. 151). Bir bakıma sosyal politika, toplumsal sorunları analiz etmeye ve söz konusu bu sorunlara çözüm üretmeye hizmet etmektedir. Dolayısıyla kamusal alandaki değişimlere bağlı olarak bugün de gelişimini sürdürmektedir (Koray, 2007, s. 20).

Sosyal politika; iktisadi, sosyal ve kültürel açılardan dezavantaja sahip kişi veya kişilerin

korunmasını ve eşitsizlik ile sosyal adaletsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan; söz konusu amaçlara yönelik ilgili tedbirleri alan ve hukuki düzenlemeleri sağlayan sosyal adalet bilimidir (Gülmez, 2011; akt., Küçükali ve Özmen, 2020, s. 17). Ortaya çıktığı dönemde sosyal politika, dönemin ihtiyaçlarına ve gerçekliklerine paralel olarak “dar anlamda sosyal politika” ve “geniş anlamda sosyal politika” olmak üzere iki eğilimle değerlendirilmiştir (Koray, 2020, s. 33). Ancak tarihsel süreç içerisinde meydana gelen büyük çaplı iktisadi ve sosyal değişimler, sosyal politikanın kapsamını genişletmiştir. Böylelikle; sosyal dışlanma, işsizlik, şiddet, göç, çevre gibi çok çeşitli konular, üçüncü kuşak olarak nitelendirilen sosyal politikaların doğrudan muhatabı haline gelmiştir (Tokol ve Alper, 2020, s. 3-4). Bu muhataplardan biri de “toplumun en küçük birimi” olarak tanımlanan ve sosyal bir kurum olan ailedir.

Aile kavramı Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü’nde “evlilik ile kan bağına dayanan, karı, koca, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik; aynı soydan gelen kimselerin tümü; temel niteliği bir olan topluluk, familya” gibi anlamları karşılar biçimde tanımlanmaktadır (TDK, 2022). İki milyon yıllık bir geçmişe sahip olduğu düşünülen aile kurumuna ilişkin; bir kerede mi yoksa farklı bölgelerde ve zamanlarda mı geliştiğine yahut embriyonik açıdan nasıl biçimlendiğine dair farklı tartışmalar, tarihin eski dönemlerinden bu yana süregelmektedir (Kathleen, 2014, s.53).

Aile kurumunun niteliği yahut “aile” kelimesinden ne anlaşıldığı, içinde yaşanılan toplumun ideolojik ve kültürel yapısına bağlı olarak değişmektedir (Dallos ve Draper, 2012, s. 6). Dolayısıyla bugün, ailenin herkesçe kabul görmüş genelgeçer bir tanımından söz edilememektedir. Nitekim farklı disiplinler de aile kurumunu açıklamada farklı bakış açılarından istifade etmektedir. Bu doğrultuda, kimi bakış açıları aileyi biçimsel özellikleri açısından ele alırken kimileri ailenin işlevselliği ile ilgilenmektedir. Ancak genel anlamda bir sosyal topluluğa “aile” diyebilmek için o topluluğun belli başlı bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler arasında, aile ilişkilerinin diğer sosyal grup ilişkilerine oranla uzun süreli olması; kuşaklararası bir yapı niteliği taşıması; üyeler arasında biyolojik ve hukuki bağ bulunması ve bu bağların aileyi daha büyük bir akrabalık sistemine bağlaması gösterilebilmektedir (White, Klein ve Martin, 2014; akt., Hosseinnezhad Hendvari, 2019, s. 7-8).

Herhangi bir alanda üretilen sosyal politikalar, o alandaki sosyal sorunlara ve ihtiyaçlara ilişkin bilgilerden hareketle şekillenir. Bu bağlamda, aileye yönelik yapılandırılan sosyal politikalar da aileye ilişkin sorun ve ihtiyaçların göz önünde bulundurulması suretiyle; kısa, orta, uzun vadeli planlamalar yapılarak üretilir. Aile, dinamik yapıli sosyal bir kurum olduğundan aileye yönelik sosyal politikalar da ihtiyaçlara yahut güncel gelişmelere binaen zaman içerisinde değişkenlik gösterebilir (Demirbilek, 2017, s. 281-282). Aile sosyal politikaları, genelde başlı başına bir alan iken özelde sosyal politikaların bir parçası olup doğrudan aileye yönelik devlet eliyle geliştirilmiş programları kapsamaktadır. Bu yönüyle de sosyal politikalardan ayrılmaktadır. Temelde, yurttaşların refahı için eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlarda geliştirilen tüm sosyal politikalar dolaylı olarak aileyi içine almaktaysa da “aile sosyal politikası” denildiğinde aileyi doğrudan ilgilendiren –doğum hızı, ailenin büyüklüğü, çalışan ebeveynler, çocukların ve yaşlıların bakımı, koruyucu aile programları gibi– konulara odaklanılmaktadır (Barker, 2013, s. 169). Daha öz bir ifade ile aile sosyal politikası, aile kurumunu merkeze alarak aile yapısı üzerinde etkili olmayı amaçlayan bir araçtır. Bu bağlamda, devletin doğrudan aileyi hedef alan

politikaları “açık aile politikaları” olarak açıklanırken aileyi dolaylı olarak etkileyen politikalar ise “kapalı aile politikaları” olarak ele alınmaktadır (Arıkan, 2005, s. 117).

Hartman ve Laird, aile sosyal politikalarını iki açıdan tanımlamaktadır. Bu tanımlamalardan ilkinde göre aile sosyal politikası; aile ile alakalı, belirgin ve uzlaşmış hedeflere ulaşma doğrultusunda üretilmiş programları –aile planlaması, gelir, boşanma, koruma, evlat edinme, gündüz bakımı gibi– içeren bütündür. İkincisine göre ise aile sosyal politikası, daha geniş bir perspektiften aile kurumu üzerinde etkili olan ve devletin çalışma kapsamına giren düzenlemelerin –ticaret, vergilendirme, göç, inşaat, enerji gibi– tümüdür (Hartman ve Laird, 1983; akt., Buz, 2003, s. 2-3). Aile sosyal politikaları en genelde, aileyi konu edinen ve aileyi koruma/geliştirme doğrultusunda yürütülen hizmetler olup çocuk yardımları, evlilik teşvikleri, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin düzenlemeler, sosyal yardımlar, gelirin dağıtımını, istihdam, konut gibi bileşenleri içerir (Buz, 2003, s. 3).Devletlerin aile sosyal politikası bağlamındaki pratikleri, gelişmişlik düzeyleri ile paraleldir. Zira sosyal devlet anlayışına göre aile, toplumun temel kurumu olarak kabul edilir; bu bağlamda aile refahını artırmak, temel gayedir. Dolayısıyla sosyal devlet, aile sosyal politikalarını üretmekle mükelleftir (İçağasıoğlu Çoban ve Özbesler, 2009, s. 33).

4. Süreç Analizi: Aile Kurumunun Geçirdiği Dönüşümler ve Zamanla Değişen Roller

Dönüşüm olgusu, çoğunlukla planlı ve amaçlı olup belirli sınırlılıklara sahiptir. Nitekim tarihsel süreçte yaşanan tüm toplumsal dönüşümler, mevcut çağın getirilerine göre gerçekleşmiş ve sosyal kurumlar, kendilerine yeni roller atfedilmesi suretiyle başkalaşım sürecine girmiştir (Demirci Yılmaz, 2015, s. 66). Tarihsel bağlamda, birçok sosyal kurum gibi aile kurumu da belli başlı dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşüm süreçleri; İlkel Dönem, Yerleşik Dönem, Endüstri Toplumu ve Modern Toplum dönemleri olarak tasnif edilebilir.

Tarih sürecinin bilinen ilk basamağı olan *İlkel Dönem*, tarım toplumu öncesini kapsamakta olup yaygın adıyla “avcı-toplayıcı” dönemdir. Bu dönemde insanlar yaşantılarını sayıları yirmi ve iki yüz arasında değişen gruplar halinde sürdürür ve bu gruplar, mevsimlerin gereklilikleri doğrultusunda –örneğin daha çok meyve toplayabilmek ya da daha fazla balık avlayabilmek için– ailelere bölünür. Bu dönemin aile yaşantısı eşitlikçi bir anlayışa sahiptir. Çalışabilme yetisi olan herkes çalışmakla mükelleftir ve işbirliği hâkimdir. Erkekler, kadınlar ve çocuklar, işlerin tümünü güçleri oranınca bölüşür ve ürettiklerini bir araya getirir. İşbölümü ise yaş ile cinsiyete bağlıdır ancak kaynaklar üyelerin tamamına aittir. Bu dönemde yabani hayvanların avlanması ve balıkçılık faaliyetleri erkeklerin sorumluluk alanında iken kadınlar ise yabani otların ve meyvelerin toplanmasında, çocukların bakılmasında ve yiyeceklerin işlenmesinde görevlidir. Barınakların inşası ve tamiri ile araç ve süs yapımı işleri ise cinsiyetler arasında pay edilir (Kathleen, 2014, s.67-68). İlkel dönemde iş bölümüne bağlı olarak gelişen bu organizasyon, ailenin bilinen ilk sosyal yapısını belirlemiştir (Eyce, 2000, s. 227). Zira dönem özelinde bakıldığında işbölümüne bağlı olarak elde edilen iş ve yiyecekler olmadan yaşamın tek başına sürdürülmesi mümkün değildir.

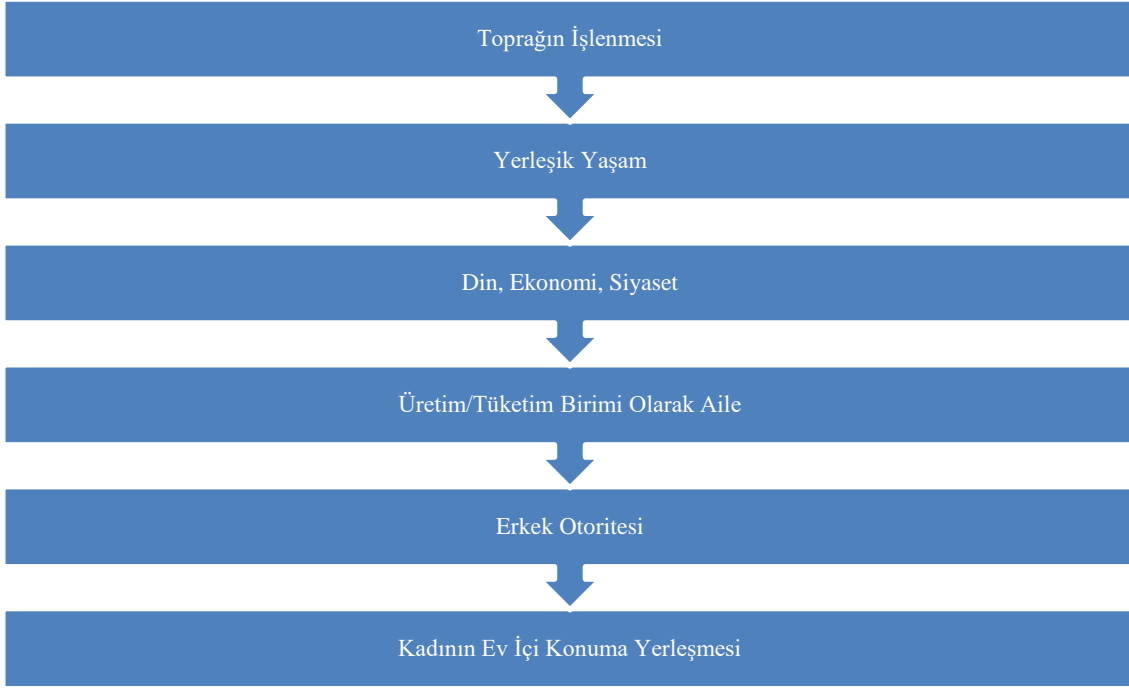

Şema 2: İlkel Dönemde Ailenin Süreç Analizi Şeması

Bu dönemin aile yapısına ilişkin önemli bir özelliği, cinsel faaliyetlerin kontrolsüzlüğü ve serbestliğidir (Kathleen, 2014, s. 70). Aile bağlamında avcı-toplayıcı döneme ait bir diğer önemli özellik ise kadına atfedilen değerdir. Bu dönem toplumunda kadının doğurganlıkta tek aktör olduğunun düşünülmesi ve besleme sorumluluğunu elinde bulundurması, sosyal konumunun özelleşmesini ve anaerikiteyi beraberinde getirmiştir (Arat, 1986; akt., Tekin Epik, Çiçek, ve Altay, 2017, s. 40). Dolayısıyla dönemin aile özelindeki sosyal politika örnekleri arasında gösterilebilecek çeşitli uygulamalar da kadımlar ekseninde biçimlenmiştir. Öyle ki, bu dönemde ailenin/ailelerin birlikte yaşadığı mekân kadınlara ait sayılmıştır ve miras, anneden kız çocuklarına geçmiştir. Ayrıca eşlerin olası bir ayrılık yaşaması durumunda yaşam yerlerinden ayrılan taraflar da erkeklerdir (Can, 2019, s. 70).

Ailenin tarihsel dönüşüm süreçlerinden ikincisi “**Yerleşik Dönem**”dir. Bu dönem insanların toprağı işleme ve tarım faaliyetlerine bağlı olarak avcılık-toplayıcılıktan uzaklaşarak yerleşik yaşama geçmesi bir bakıma “tarihin dönüm noktası” olarak nitelendirilebilir. Zira M.Ö. on bin ila altı bininci yıllar arasında gerçekleştiği belirtilen yerleşik yaşam –yahut yaygın adıyla neolitik çağ–, insanlık tarihi açısından daha önce benzeri görülmemiş gelişmelerin kaydedildiği bir sürece işaret etmektedir (Özdöl, 2011, s. 175).

Yerleşik yaşam; günlük faaliyetler, ekonomik kaynaklar, din ve siyaset gibi toplumsal yaşamı ilgilendiren konular açısından bir dizi değişikliğe sebebiyet vermiştir. Söz konusu değişikliğin muhataplarından biri de ailedir. Bu dönemde, toprağın değer kazanması ve mülkiyet kavramının ortaya çıkması; bir üretim/tüketim ünitesi olan ailede daha sistemli bir iş paylaşımını beraberinde getirmiştir. Erkek, kadın, çocuk gibi ailenin tüm fertlerini sürece dâhil eden tarım yaşamı, doğal olarak aile dinamiklerini de etkilemiştir (Turgut, 2017, s. 102).

Şema 3: Yerleşik Dönemde Ailenin Süreç Analizi Şeması

Tarım döneminin başlarında, tıpkı avcı-toplayıcı dönemdeki gibi anaerkil bir yapı görülmektedir. Öyle ki, bazı araştırmacılar, tarımsal faaliyetlerin kadın buluşu olduğuna dair görüş bildirmektedir (Michel, 1993, s. 31). Bu durumun gerekçesi olarak ise ilkel dönemin toplumsal işbölümü gösterilebilir. İlkel dönemde erkeklerin avcılık faaliyetleri gerçekleştirdiği esnada kadınlar, toplayıcılık ve pişirme faaliyetleri ile uğraştıklarından tohum yetiştirme, çömlek kullanımı ve basit ekim/dikim konularında pratik yapma imkânı elde etmiş ve dolayısıyla beslenmenin ana unsuru haline gelmiştir (Duman, 2012, s. 25-26). Böylelikle aile içinde etkin ve merkezi bir konum edinmiştir. Tarım döneminin ilerleyen dönemlerine gelindiğinde ise erkekler avcılık faaliyetlerinden uzaklaşmış, tarlada ekip biçmeyi öğrenmiş ve üretim araçlarını geliştirerek üretim sürecinde baskın bir rol üstlenmiştir. Kadın ve erkeğin iş paylaşımında yaşanan bu köklü değişiklikler, tarımı kadın mesleği olmaktan çıkarmış ve erkeğe ayrı bir güç ile iktidar imkânı vermiştir (Can, 2019, s. 75). Sonuçta, tarıma dayalı “geleneksel geniş aile” kavramı ve erkek otoritesi çerçevesinde belirlenen ilişkiler ağı gelişmiştir. Dolayısıyla aile içi süreçlere ve sosyal politikalara yön verme yetkisi de erkeklere geçmiştir. Örneğin, Eski Yunan’da, kadın-erkek arasındaki eşitsizlik doğal ve hatta gerekli görülmüş, kadınların toplumsal süreçlerde söz hakkı sahibi olmaları engellenmiştir. Dönemin filozoflarından Aristoteles, kadın-erkek arasında varoluşsal bir eşitsizliğin bulunduğunu ve bu eşitsizliğin giderilemeyeceğini; sosyal hiyerarşinin en üst basamağında erkeklerin yer alması gerektiğini; kadınların oy verme, seçme ile seçilme ve meclise girme gibi birinci kuşak haklara sahip olmamaları gerektiğini belirtmiştir. Benzer biçimde Roma İmparatorluğu’nda da özelden kadınlara genelde aileye yönelik hukuki düzenlemeler, ataerkil bir düşünce sistemiyle hayata geçirilmiştir. Roma hukukunun aileyi ilgilendiren konulardaki düzenlemelerine bakıldığında erkeğin, gerek aile içinde gerek aile dışında mutlak bir egemenliğe sahip olduğu görülmektedir (Duman, 2012, s. 28-29).

Üçüncü dönem olan ve *Endüstri Toplumu* olarak kavramsallaştırılan dönem içerisinde, erkeğin evin yöneticisi olduğu ve kadının da ev işlerinden sorumlu tutulduğu geleneksel yapı, insan ihtiyaçlarına cevap vermek noktasında yetersiz kalmış ve sosyal birtakım revizyonları zorunlu kılmıştır. Ortaçağın son dönemlerinden itibaren görünür olan çözülme süreci, endüstrileşmeyle birlikte ivme kazanmıştır. Bu bağlamda, toplumun tüm sistemlerini çeşitli açılardan etkileyen on sekizinci yüzyıl endüstri dönemi, geleneksel toplumun geniş yapılı, dirençli ve “üretim birimi” olarak nitelendirilen aile yapısında da bazı değişikliklere yol açmıştır. Söz konusu bu değişiklikler, aile içi statülere farklı biçimlerde yansımıştır. Örneğin “ailenin yöneticisi” statüsünün erkeğe ait olmaktan çıktığı bu dönemde, kadın aktif işgücü sıfatıyla ev dışı çalışma yaşamına katılmıştır. Bunun bir getirisi olarak ev içi işler bölüşülmüş ve sorumluluklar paylaşılmıştır. Öte yandan; çocukların da istihdama dâhil olduğu endüstri döneminde, üretim olgusu aile içinde gerçekleşen bir olgu olmaktan çıkmış ve aile, “tüketim birimi” sıfatını almıştır (Alp, 2007, s. 33).

Endüstrileşme ile birlikte yaşanan sosyal, politik ve ekonomik dönüşümler, geleneksel geniş ailenin yerini çekirdek ailenin almasına yol açmıştır (Tekin Epik, Çiçek ve Altay, 2017, s. 9). Bu bağlamda; anne, baba ve çocuk ekseninde daralan aile kurumu, endüstri öncesi dönemde gerek kalabalık yapısı gerek toprağa olan bağımlılığı sebebiyle durağan iken endüstri döneminde sosyal açıdan hareketlilik kazanmıştır. Kentlere dağılan aileler, yeni çalışma koşulları ve üretim zincirleri içerisinde konumlanmış ve kentli bir yaşam sürmeye başlamıştır. Böylelikle endüstri öncesi dönemdeki enformel ilişki ağlarının yerini formel ilişkiler almıştır (Alp, 2007, s. 34).

Endüstrileşme; bireylerin ihtiyaçlarını ve yaşam türlerini farklılaştırdığı gibi kişisel ilişkileri de farklılaştırmıştır. Kolektif anlayışın zayıflamasıyla bireylerin kişisel varlığı ön plana çıkmıştır. Öte yandan endüstri öncesi dönemde aile kurumunun yükümlü olduğu birtakım işlevler – çocukların eğitimi, güvenlik, din, sosyal güvence, yaşlıların bakımı gibi– endüstri döneminde devletin sorumluluk alanına aktarılmıştır. Endüstri döneminde aile kurumunda meydana gelen diğer değişiklikler arasında; sahip olunan çocuk sayısında azalma, aile fonksiyonlarında daralma, akraba ilişkilerinde sınırlılık gibi örnekler sayılmaktadır (Bayer, 2020, s. 37).

Şema 4: Endüstri Toplumunda Ailenin Süreç Analizi

Endüstri dönemi, yalnızca makineleşme ile birlikte gelişen mekanik bir yenilenme süreci değil aynı zamanda toplumun hemen her alanında değişime neden olmuş sosyo-kültürel bir hareketliliktir. Öyle ki, teknolojik anlamda ilerlemelerin kaydedilmesi ile insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması ve dolayısıyla istihdam alanlarının daralması, sosyal dışlanma ve mekânsal ayrışma, şiddet, demografik yapının çözülmesi, göç gibi çok çeşitli konuların birer sosyal soruna dönüşmesi, mevcut sosyal politikaların yenilenmesini yahut yeni sosyal politikaların üretilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu dönem sosyal politikalarına yön veren en önemli aktörlerden biri de sosyal bir kurum olan ailedir.

Endüstri döneminde, aile kurumuna ilişkin en önemli değişimin ailenin niceliksel büyüklüğünde yaşandığı düşünülse de esas değişim, niteliksel olarak aile içi sistemlerde ve işlevlerde meydana gelmiştir (Turğut, 2017, s. 105). Kadının çalışma yaşamına girmesiyle ev içi rol dağılımlarının değişmesi; sahip olunan çocuk sayısındaki azalmayla ailenin biyolojik işlevinin körelmesi; ailenin eğitim işlevinin okullara devredilmesi, koruma işlevinin devletin sorumluluk alanına girmesi ve ekonomik işlevinin de üretimden çıkarak tüketime dönüşmesi gibi süreçler, bu bağlamda değerlendirilebilir. Buradan hareketle, endüstri devrimi ile birlikte tarihte ilk kez aile kurumu üzerinde aile dışından olan aktörlerin yönlendirici olduğu söylenebilir (Çiçek, 2022, s. 9). Dolayısıyla endüstri dönemi aile sosyal politikaları da söz konusu dönüşümler ekseninde genellikle dolaylı olarak biçimlendirilmiştir. Örneğin, İngiltere’de, Amerika Birleşik Devletleri’nde ve kıta Avrupası ülkelerinde, çalışan kadın haklarının korunması amacıyla çalışma yaşamına ilişkin yasal düzenlemeler ile eğitim, sağlık, oy hakkı ve konut alanındaki aile sosyal politika çalışmalarına özel bir önem atfedilmiştir. Öte yandan 1870 ve 1891 yıllarında yürürlüğe konan iki yasa ile ilköğretim eğitimi ücretsiz hale getirilmiştir. Benzer biçimde, takriben yürürlüğe konan “Okulda Yemek Yasası” kanalıyla çocukların tam ve iyi bir biçimde beslenmesinin devlete bir sorumluluk olarak yüklenmesi, dönemin aileye ilişkin sosyal politika

örnekleri arasında gösterilebilir (Buğra, 2008; akt.,Dal, 2017, s. 8).

Dördüncü dönem olan *Modern Toplum* dönemi ise 1760 Sanayi Devrimi ile birlikte başlayan ve 1980’li yılların küreselleşmesi ile hız kazanarak bugünü kapsayan bir sürece işaret etmektedir. Söz konusu modernleşme süreci, aile kurumu bağlamında öncekilerden tamamen farklı yeni bir yapıyı beraberinde getirmiştir. Modernleşme, yapısı gereği, kendisiyle beraber çeşitli alanlarda meydana gelen değişikliklerin “kökten” olmasını talep ettiğinden, hem ortaya çıkmış olduğu Batı toplumları açısından hem de Batı dışında kalan diğer toplumlar açısından devrim etkisi yaratan bir süreçtir. Zira modernleşmenin yayılım ilkesi, geleneksel olandan geleneksel olmayana dönüşmektir (Dikeçligil, 2012, s. 26).

Endüstri dönemiyle birlikte aile kurumunda yaşanan dönüşümler; zaman içerisinde işsizlik, göç hareketliliği, kentleşme, eğitimin yaygınlaşması, kadının istihdam sürecine dâhil olması gibi faktörlerle eklemlenmiş ve aileyi yalnızca üye sayısı açısından geniş ile çekirdek olarak bölmenin ötesinde bir iş yapmıştır (Canatan ve Yıldırım, 2018, s. 116). Bu bağlamda; erkek, kadın ve çocuk rollerindeki değişimlerin yanı sıra modernleşme ile birlikte yeni aile tipleri ve alternatif yaşam türleri de ortaya çıkmıştır. Sosyal bağlamda bazı tartışmalara da yol açan yeni aile tipleri ve alternatif yaşam türleri arasında tek ebeveynli aileler, babasız aileler, koruyucu aileler, evlat edinme yoluyla kurulan aileler, üvey aileler, nikâh akdi olmaksızın birlikte yaşayan partnerler, tek/yalnız yaşayan kimseler vb. bulunmaktadır. Örneğin tek ebeveynli aileler, boşanma sonrası çocuğu ile birlikte yaşayan kadın/erkekleri yahut evlenmeden çocuk sahibi olan kimseleri ifade ederken; babasız aileler, taşıyıcı anneleri veya babasız büyüyen çocukların bulunduğu aileleri nitelemektedir. Koruyucu aileler, devlet bakımında olan çocukların, belirli şartları taşıyan çiftlerin himayesine belirli süreliğine verildiği aileler iken; evlat edinme, çocuğun ilgili kişinin nüfusuna geçirilmesidir. Öte yandan; üvey aileler, boşanma sürecinden sonra yeni kimselerle evlilik yapan anne/babaların çocuklarının dâhil oldukları ailelerdir. Bu aile tiplerinin yanında, yalnız yaşamı tercih eden bireyler ise tek kişilik aile olarak değerlendirilmektedir (Çapcıoğlu, 2018, s. 26).

Tarihsel süreçte meydana gelen geleneksel değer ve tutumlardaki değişmelere bağlı olarak aile kurumuna ait pratiklerin ve aile üyeleri rollerinin dönemden döneme farklılaştığı söylenebilir. Önceleri görücü usulü ile kurulan evliliklerin sayıca fazla olmasına karşın günümüzde bu tür evliliklerin daha az tercih edilmesi; önceleri kadın ve erkek arasındaki iletişimin resmîyetine karşın bugün eşler arasında duygusal tatmin beklentisinin yükselmesi; önceleri yaşama katılım ve işbölümü ortağı olarak görülen çocuğun bugün korunma ihtiyacı hisseden özel bir varlık olarak nitelendirilmesi; önceleri kabul edilemez bulunan ve etiketlemelere tabi tutulan boşanma olgusuna bugün başka anlamların yüklenmesi vb. bu değişimlere örnek olarak gösterilebilir.

Şema 5: Modern Toplumda Ailenin Süreç Analizi

Endüstri devriminin başlangıcından bu yana sosyal kurumların hemen hepsi çok hızlı bir biçimde dönüşmüş ve dönüşmektedir. Modernleşme ile ivmelenen sosyal değişim dinamiği, belki de en çok aile kurumunun dokusunu etkilemiş ve değiştirmiştir. Nitekim aile kurumunun sosyal politikaların muhatabı olarak doğrudan ele alınması da yine modern dönem refah devleti krizi ile eş zamanlıdır. Refah devleti krizinin bir sonucu olarak sosyal hizmetlerin bütçedeki mali payı adeta bir külfete dönüştüğünden devlet, sorunun çözümü noktasında, aileyi sosyal dayanışma ağlarının içine dâhil eden politikaları yapılandırmıştır (Delican, 1998, s. 19).

Refah devletine ilişkin en güçlü uygulamaların ortaya çıktığı dönem olarak 1945-1960 yılları arasına işaret etmek mümkündür. Söz konusu bu yıllarda devletler, iktisadi süreçlere ve üretim ağlarına müdahale etmiş; sağlık, eğitim, barınma, sosyal yardım ve sosyal güvenlik gibi faaliyet alanlarını yönlendirerek gelirin yeniden paylaşılması ve dağıtılması noktasında sorumluluk üstlenmiştir. 1960-1970’li yıllarda refah devletinin gerekliliklerini yerine getirme noktasındaki çabalar neticesinde de devletin iktisadi alandaki ve sosyal yaşamdaki sorumluluk payı oldukça yükselmiştir (Eser, Memişoğlu ve Özdamar, 2011, s.212). Ancak 1973 yılında başlayan petrol krizinin etkisiyle dünya genelinde ciddi bir ekonomik yıkım yaşanmış ve yıkımın önünü alabilmek adına çoğu ülkede neoliberalizme dayalı yeni bir piyasa dönemine geçilmiştir. Devletlerin pasifleştiği bu dönemde neoliberal politikaların bir getirisi olarak, bazı kalem harcamaları kısıtlanmış yahut tamamen kaldırılmış; yeni politikaların çeşitli kesimlere yansımaları da başkalaşmıştır. Bu dönemin en belirgin sorunu köyden kente yaşanan göç dalgasıdır. Kentlerde yaşanan nüfus artışı, geleneksel aile yapısının çözülmesi ile sonuçlanmıştır (Aca, 2018, s. 297). 1980’li yıllara kadar uzanan tüm bu olumsuz gelişmeler, zaten var olan yoksulluk problemini daha da belirgin kılmıştır. Dünya çapında yaşanan krizin getirisi olan ekonomik yıkım, aile politikalarının sürekliliğine ket vurmuştur. Dolayısıyla bu dönem aile sosyal politikaları, daha ziyade yaşlılar ve engelliler ekseninde yapılandırılmıştır (Baş, 2017, s. 182).

Modern toplum döneminde aileye ilişkin sosyal politikaların büyük ölçüde 1980’li yılların küreselleşmesi ile birlikte yapılandırıldığı söylenebilir. Zira küreselleşmenin hızlı bir yayılım sürecine girmesiyle mahalli yaklaşımlar ve politikalar doğrudan etkilenmiştir. Söz konusu durumun gerekçesi ise her geçen gün kaydedilen teknolojik ilerlemelerdir (Ersöz, 2011, s. 83).

1980’li yıllardan itibaren bilhassa Avrupa Birliği’ne bağlı ülkelerde aile sosyal politikalarının içeriğinde, mevcut zamanın değişim ve dönüşümlerine bağlı olarak bir arayış söz konusu olmuştur. Ancak söz konusu aile sosyal politikaları, tüm aileleri kapsamaktan ziyade ihtiyaç sahibi olanlara odaklanmıştır (Delican, 1998, s. 18). Öte yandan bu aile politikaları, gelir sağlama ve istihdam etme gibi ekonomik önlemleri, aile hayatını geliştirmeye/korumaya ilişkin önlemleri ve ailenin yerini alabilecek önlemleri içermiştir (Dumon, 1991, s. 6).

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada yapılan süreç analizi ile aile kurumu dört ayrı dönem çerçevesinde ele alınarak incelenmiş olup süreç içerisinde ailenin geçirdiği dönüşüm aşamalarının sosyal politikalara nasıl yansıdığı ortaya koyulmuştur. Buna göre çalışmada ele alınan birinci dönem ilkel dönem olup bu dönemin belirgin özelliği avcı toplayıcı bir toplumsal örgütlenme yapısıdır. Söz konusu dönemde insanların yirmi ve iki yüz arasında değişen insan toplulukları halinde yaşadığı bilinmektedir. Bu toplumsal sistemin temel nitelikleri arasında iş bölümü çıkmakta ve kaynakların tüm ailenin ortak malı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca kadın bu dönemde doğurganlığın tek aktörü olarak düşünülmekte ve bu nedenle kadınlara ayrı bir önem atfedilmektedir. İlkel dönemde sosyal politika sayılabilecek uygulamalardan söz etmek mümkün olmasa da anaerkillik denilebilecek bir seviyede kadına önem atfedilmiş, ailenin/ailelerin birlikte yaşadığı mekân kadınlara ait sayılmıştır ve miras, anneden kız çocuklarına geçmiştir. Ayrıca eşlerin ayrılması durumunda yuvadan ayrılan taraflar da erkekler olmuştur.

Çalışmada aile kurumunun ele alındığı ikinci dönüşüm süreci ise ikinci yerleşik dönemdir. Bu dönemin en belirgin özelliği ise insanların toprağı işleme ve tarım faaliyetlerine bağlı olarak avcılık-toplayıcılıktan uzaklaşarak yerleşik yaşama geçmesidir. Aslında bu dönem her alanda “tarihin dönüm noktası” olarak da nitelendirilmektedir. Bu dönemde din, siyaset ve ekonomi gibi olgular kurumsallaşmıştır. Toprağın değer kazandığı söz konusu dönemde mülkiyet kavramı öne çıkmış aile hem üretici hem de tüketici bir birim olarak tanımlanmıştır. Tarımsal yaşama erkek, kadın, çocuk gibi ailenin tüm fertlerini sürece dâhil etmiş ve sonuç olarak aile dinamiklerini de etkilemiştir. İlkel dönemde erkeğin avcılık ve toplayıcılık faaliyetleri pişirme başta olmak üzere beslenmenin ana unsurunu kadın haline getirmiştir. Ancak tarım toplumunda erkekler tarlada ekip biçmeyi öğrenmiş ve üretim araçlarını geliştirerek üretim sürecinde baskın bir role sahip olmuştur. Kadın ve erkeğin iş paylaşımında ortaya çıkan değişiklikler sonucunda aile hayatında erkeğe ayrı bir güç ile iktidar imkânı vermiştir.

Üçüncü dönem ise Endüstri Toplumu dönemi olup dönem içerisinde, erkeğin evin yöneticisi olduğu ve kadının da ev işlerinden sorumlu tutulduğu geleneksel yapı değişime uğrayama başlamıştır. Bu dönemde kadının aktif işgücü sıfatıyla ev dışı çalışma yaşamına katılması, ev içi işler bölüşülmesi ve sorumlulukların paylaşılmasıyla sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde çocuklarda işgücüne dâhil olmuş ve ailenin daha çok tüketici rolü ön plana çıkmaya başlamıştır. Öte yandan kent hayatı ile birlikte sosyal hareketlilik de artmış devletin sosyal alandaki rolü ve

sorumlulukları belirgin hale gelmiştir. Endüstri dönemi aileye yönelik sosyal politikalar da bu dönüşümler bağlamında biçimlendirilmiştir. Batı Avrupa ülkelerinde çalışan kadın haklarının korunması amacıyla çalışma yaşamına ilişkin çok sayıda yasal düzenleme yapılmıştır. Ayrıca eğitim, sağlık, oy hakkı ve konut alanındaki aile sosyal politika çalışmalarına özel bir önem verilmiştir.

Dördüncü dönem olan Modern Toplum dönemi ise 1760 Sanayi Devrimi ile birlikte başlayan ve 1980’li yılların hız kazanan küreselleşme dönemine kadar olan süreci ifade etmektedir. Bu dönemin en belirgin özelliği ise geleneksel olandan geleneksel olmayana dönüşmektir. Modern dönemde 1945-1960 yılları arasında devletin sosyal alanda en etkin olduğu dönem olarak nitelendirmek mümkündür. Bu yıllarda devletin iktisadi alandaki ve sosyal yaşamdaki sorumluluk payı oldukça yükselmiştir. Ancak 1973 yılında başlayan petrol krizi sonucunda dünya genelinde ciddi bir ekonomik sorunlar yaşanmış ve neoliberalizme dayalı yeni bir piyasa dönemi başlamıştır. Söz konusu dönemde köyden kente yaşanan göç dalgası başlamış olup kentlerde hızlı bir nüfus artışı yaşanmıştır. Bu durum geleneksel kırsalda hâkim olan aile yapısının çözülmesi ile sonuçlanmıştır.

Söz konusu dönemde erkek, kadın ve çocuk rollerindeki değişimler meydana gelmiş yeni aile tipleri ve alternatif yaşam türleri ortaya çıkmıştır. Bu aile tipleri arasında tek ebeveynli aileler, babasız aileler, koruyucu aileler, evlat edinme yoluyla kurulan aileler, üvey aileler, tek/yalnız yaşayan kimseler bulunmaktadır. Diğer yandan eşler arasında resmiyetten uzaklaşmış duygusal tatmin beklentisi ön plana çıkmıştır.

Kaynakça

- Aca, Z. (2018). *Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardımların Yapabilirlik Yaklaşımı Çerçevesinde Etkinliği Analizi: Bursa Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Alp, A. (2007). *Yeni Çalışma Biçimleri ve Değişen Aile Yapısı Bağlamında Çalışan Kadınlar*. Yayınlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Arat, N. (1986). *Kadın Sorunu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arıkan, Ç. (2005). Türkiye’de Aile Politikası Uygulamalarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme. *Aile Danışmanlığı El Kitabı* içinde (s. 117-123). Ankara: SHÇEK Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Aile Hizmetleri Araştırma Uygulama Merkezi (AHUM) Ortak Yayını.
- Barker, R. L. (2013). *The Social Work Dictionary*. (6th Edition). Washington DC, USA: NASW Press.
- Baş, H. (2017). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Aileye Yönelik Sosyal Politikaları Üzerinden Bir Değerlendirme. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 165-196.
- Bayer, A. (2020). Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık. *Tevilat*, 1(1), 35-60.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buz, S. (2003). Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış. *Aile ve Toplum*, 5(2), 1-7.

- Can, İ. (2019). Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını. M. Aydın (Ed.), *Sistematik Aile Sosyolojisi* içinde (s. 65-91). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2018). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Çapcıoğlu, İ. (2018). Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile. *TurkishStudies*, 13(2), 19-34.
- Çiçek, B. (2022). Türkiye’de 1980 Sonrası Sosyal Politikaların Aile Üzerindeki Etkisi. *Toplumsal Değişim*, 4(1), 6-27.
- Çiçek, Ş. E. (2012). *Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Politikaları: Batı Akdeniz Örneği*. Ankara: TBB Yayınları.
- Dal, S. (2017). Sosyal Politikanın Dönüşümünü Küreselleşme Üzerinden Anlamak. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 1(1), 4-18.
- Delican, M. (1998). Aile, Ekonomi ve Sosyal Politika. M. Delican, Ü. Çağlar, A. Esen, V. Seviğ, S. Kurtulmuş, R. Seymen (Ed.), *Ekonomik Hesaplamalarda Birim Olarak Aile* içinde (s. 1-26). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Demirbilek, M. (2017). Sosyal Politika ve Aile Politikaları Bağlamında Aile Danışmanlığı ve Sosyal Hizmet. *TurkishJournal of Family Medicine and Primary Care*, 11(4), 278-287.
- Demirci Yılmaz, T. (2015). Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Modernleşmesinde Annelik Kurguları (1840-1950). Ş. Öztürk (Ed.), *Cogito: Annelik* içinde (s. 66-90). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Dikeçligil, F. B. (2012). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu. *Muhafazakâr Düşünce*, 8(31), 21-52.
- Duman, M. Z. (2012). Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 19-51.
- Dumon, W. (1991). Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikaları. *Aile ve Toplum*, 1(2), 1-11.
- Dündar, O. (2022). Fütüvvet Teşkilatlarının Süreç Analizi Yoluyla İncelenmesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 83. <https://doi.org/10.26650/jspc.2022.83.1182656>
- Duruel, M. ve Tamer, M. (2013). Yerel Yönetimlerde Sosyal Politika Uygulamaları ve Karşılaşılan Sorunlar. Y. Bulut, V. Eren, S. Karakaya, A. Aydın (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar* içinde (s. 365-376). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ersöz, H. Y. (2011). *Sosyal Politikada Yerelleşme*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Eser, B. H., Memişoğlu, D. ve Özdamar, D. (2011). Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 201-217.
- Eyce, B. (2000). Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(4), 223-244.
- Gökçe, E.U. (2022). Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında Açıklamaya ve Anlamaya Dayalı Nitel Araştırma Süreci, Yöntemler ve Bilgisayar Destekli Veri Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51(1), 38-53.
- Gülmez, M. (2011). *Uluslararası Sosyal Politika*. Ankara: Alp Ofset Matbaacılık.

- Hartman, A.,&Laird, J. (1983). *Family-Centered Social Work Practice*. London, UK: The Free Press.
- Hatıplı, M. (2019). Modernizm ve Post-Modernizm Arasında Sosyal Politika. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 410-424.
- Hosseinnezhad Hendvari, F. (2019). *Türkiye’de Aile Sosyal Politikası: Bir Değerlendirme Çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İçağasıoğlu Çoban, A. ve Özbesler, C. (2009). Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler. *Aile ve Toplum*, 5(18), 31-42.
- Kathleen, G. (2014). Ailenin Kökeni. (B. Abiral, Çev.). R. R. Reiter (Ed.), *Kadın Antropolojisi* içinde (s. 53-82). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Koray, M. (2020). *Sosyal Politika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Koray, M. (2007). Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak. *Çalışma ve Toplum*, 4(15), 19-56.
- Kürüm, R. S. (2021). Uluslararası İlişkilerde Nitel Yöntemlerle Makale Yazımı: Vaka Analizi ve İncelikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42(1), 149-169.
- Küçükali, A. ve Özmen, K. (2020). Dezavantajlı/Risk Altındaki Gruplara Yönelik Sosyal Hizmetler. H. Doğan (Ed.), *Sosyal Hizmette Dezavantajlı/Risk Altındaki Gruplar* içinde (s. 9-21). Ankara: Nika Yayınevi.
- Michel, A. (1993). *Feminizm*. (Ş. Tekeli, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nişanyan Etimoloji Sözlüğü, Erişim Adresi: <https://www.nisanyansozluk.com/>
- Öcal, A. T. ve Herand, D. (2020). Sosyal Politika Üzerine Yazılmış Makalelerin Metin Madenciliğiyle Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 149-160.
- Özdöl, S. (2011). Çanak Çömleksiz Neolitik Çağda Güneydoğu Anadolu’da Din ve Sosyal Yapı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 26(1), 173-199.
- Tekin Epik, M., Çiçek, Ö. ve Altay, S. (2017). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Rollerini. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (38), 35-58.
- Tokol, A. ve Alper, Y. (2020). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Basın Yayın ve Dağıtım.
- Tuna, O. ve Yalçıntaş, N. (2011). *Sosyal Siyaset*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Turğut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük (2022). Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- White, J. M., Klein, D. M., & Martin, T. F. (2014). *Family Theories: An Introduction*. New York: Sage Publications.
- Yin, R. K. (2002). *Case Study Research: Design and Methods*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.